reikalinga visų galimybių. Jos gerbūvis reikalauja, kad į ją būtų žiūrima kaip į žmogišką būtybę. Moters intelektualinis žemumas, ji rašė, yra ne prigimties, bet žemo išsilavinimo išdava; ji greit įgaus intelektualinius sugebėjimus turėdama augštesnį mokslą. Moteris turi turėti balsavimo teisę, nes tai yra jos, kaip ir vyro, prigimta teisė. Laikyti pusę žmonijos beteise reiškia tyčiotis iš demokratijos. Visų gi svarbiausia, moterys turi būti ūkiškai nepriklausomos nuo vyrų. Tie M. Wollstonecraft smarkūs pasisakymai sukrėtė jos amžininkus.

Tačiau labjau už radikalias teorijas, veiklesnė buvo pramoninė revoliucija. Fabrikai traukė moteris iš namų dėl uždarbio. Darbdaviai mieliau imdavo moteris, nes galėjo mokėti žemesnį atlyginimą ir jos buvo klusnesnės. Fabrikai, nepaisant visų savo blogumų, žemų atlyginimų, ilgų darbo valandų ir netinkamų sanitarinių sąlygų, suvaidino labai svarbų moterų išsivadavimo vaidmenį. Pirmą kartą istorijoje jom buvo duota galimybė užsidirbti pinigų ir tuo pačiu įgyti tam tikrą ūkinę nepriklausomybę. Netrukus, daugelis jų pradėjo kilti ūkinėje dirvoje, atlikdamos pusiau profesinius darbus.

Išėjusios iš namų uždarumo ir jų kalinančios įtakos, užsidirbdamos pragyvenimą, kaip ir vyrai, moterys pradėjo rimtai svarstyti savo socialinę bei politinę būklę. Tuo būdu su dideliu pagrindu galima sakyti, kad modernioji pramonė prisidėjo prie feminizmo augimo, nors patys pramonininkai jam buvo priešingi, ypač alaus ir alkoholio gamintojai, nes jie tikėjo, kad gavusios balsavimo teisę, moterys suvaržys jų gamybą, pardavimą ir sieks blaivybės. Ūkiniai interesai reikalavo moteris laikyti bebalses, vien kaip darbo jėgą.

Anglija, kaip pramoninės revoliucijos ir politinio liberalumo kraštas, tapo moterų judėjimo centru. Jos pirmiausia reikalavo balsavimo teisės "suffrage" (Anglijoje sufražistėm vadino moteris, reikalavusias teisės balsuoti), nes Anglijoje politinė veikla vaidina svarbų vaidmenį tautos gyvenime. Balsavimo teisės iškovojimas visuotiniai buvo laikomas svarbiausiu žingsniu moterų išsilaisvinime. Anglų žymus ekonomistas, John Stuart Mill labai nusipelnė sufražisčių judėjimui savo veikla ir savo knyga "Subjection of Woman" (1869), kuria davė pradžią daugumai modernaus feminizmo reikalavimų. Jis juos suskirstė į tris grupes: I. Ūkinio pobūdžio reikalavimai: priėmimas į visus darbus, lygybė juos paskirstant ir laisvas naudojimasis savo darbo vaisiais; 2. Teisinio pobūdžio reikalavimai: visiška civilinių teisių lygybė, visų moters globos institucijų panaikinimas; 3. Politinio pobūdžio reikalavimai: leidimas balsuoti ir teisė būti išrinkta.

Išrinktas į parlamentą, J. S. Mill pradėjo kovą už moterų teises. Tačiau jo siūlymai buvo sutikti pašaipom ir atmesti. To nepaisant, jo įtakoje, įsisteigė daug sufražisčių draugijų. 1884 m. kai parlamentui buvo pateiktas reformų įstatymo projektas, vėl buvo pasiūlyta suteikti moterims balsavimo teisę, bet ir vėl jis buvo atmestas. Būdinga, kad didžiausia moterų balsavimo priešininke buvo karalienė Viktorija, kurią nė vienas ministeris pirmininkas nedrįso įžeisti, pasisakydamas prieš ją. Taip pat ir politinės partijos svyravo dėl pasėkų, kurias moterų balsavimas galėjo sukelti. Sufražisčių organizacijos tada griebėsi energingos veiklos: mitinguoti, eiti su plakatais ir t. t.

Dar vėliau, vėl buvo įneštas siūlymas suteikti moterims teises; iš pradžių jis buvo pašaipiai sutiktas, tačiau netrukus dėl jo prasidėjo rimti ginčai. Moterys

V. VANKAVIČIUS MOTINA IR DUKTĖ

reikalavo balso kaip moralinės teisės. Jos tvirtino, kad kol negaus balsavimo teisės, jos jausis svetimomis savo šalyje, pavaldžios įstatymams, bet negalinčios dalyvauti jų priėmime. Jos yra pilietės, turinčios pareigas, bet labai mažą naudą iš tos pilietybės. Ir jos garsiai šaukė: "Ligi negausime teisių, nemokėsime mokesčių!" Taip pat jos tvirtino, kad moterims suteikimas balsavimo teisių netik pagerins jų ir visos visuomenės būklę, nes moterys savo politinę jėgą panaudosiančios socialinėm bei dorovinėm reformom pravesti. Nors buvo ir vyrų moteris remiančių, bet

E. WIIRALT LAPLANDIJA

dauguma buvo priešininkai ir jie tvirtino, kad jų atėjimas į politiką jas paskatins neboti savo naminių prievolių, o tai žalingai atsilieps į šeimos gyvenimą. Grubiam politiniam žaidime moterys pasidarys šiurkščios, nes politika esanti ne moterų, o vyrų amatas. Atsakydami į sufražisčių reikalavimus, kad balsavimas yra teisė, jų priešininkai tvirtino, kad valdžia remiasi jėga, o kadangi moterys neverčiamos ginti savo krašto, jos ir neturinčios turėti balsą formuojant ir vedant krašto politiką. Svarbi atmaina jų teisinėje būklėje įvyko 1882 m. priėmus ištekėjusių moterų nuosavybės įstatymą, suteikiantį jai juridinę asmenybę ir teisę turėti nuosavybę savo pačios vardu. Kitas svarbus įstatymas buvo priimtas 1886 m., davęs motinai lygias teises su tėvu savo vaikų priežiūroje.

Agitacija už teisių suteikimą moteriai, tęsėsi ilgus dešimtmečius. Pažanga buvo lėta. Karštesnės nuotaikos sufražistės patapo nekantrios. 1903 m. ponia Emelinė Pankhurst ir jos dukros Cristabelė ir Silvija suorganizavo moterų socialinę bei politinę uniją. Ši organizacija nutarė iškelti moterų balsavimo reikalą anglų tautoje, panaudojant kovingas priemones. Sufražistės pradėjo trukdyti garsius kalbėtojus, ardyti politinius mitingus ir kiekvienam veikėjui statyti nepatogius klausimus bei juos kritikuoti. Kai ir tai mažai gelbėjo, jos griebėsi šiurkštaus smurto priemonių. Buvo padegami namai, daužomi langai, nuplėšiamos laiškų dėžutės, muziejuose sugadinami ar sunaikinami paveikslai ir statulos, nukerpamos telegrafo vielos, triukšmingom demonstracijom trukdomos parlamento sesijos. Tas smurtas sujudino ne tik Angliją, bet ir visą pasaulį. Maištaujančios sufražistės buvo sodinamos į kalėjimus, bet ir ten jos nenurimdavo, skelbė bado streikus. Per dešimtį metų visa Anglija atsidūrė sąmyšyje. Niekas nežinojo ką dar narsios sufražistės prasimanys, taip kad papildomas sargybas reikėjo laikyti prie daugelio viešųjų pastatų. Kovotojos buvo įsitikinusios, kad politinių teisių nebus galima laimėti kitaip, kaip tik griežtų ir neatlaidžių reikalavimų pasėkoje, o kadangi moterys negalėjo griebtis revoliucijos, kaip tai buvo padariusi 1832 m. vidurinė klasė ir 1867 m. darbininkija, jos ryžosi priversti valdžią daromais nemalonumais bei smurtu. Sufražisčių maištavimas veiksmingai pasitarnavo moters balsavimo teisę iškelti anglų visuomenėje, nors daugelis buvo pasipiktinę "laukinių moterų" veikimo būdais. Įstatymų projektai dažnai buvo patiekiami parlamentui ir gaudavo dalies liberalų ir konservatorių paramą.

Prasidėjus I pasaul. karui, sufražisčių draugijos savo labai drausmingas nares pavedė vyriausybės žiniai, jos atliko patriotinį darbą dirbdamos ginklų fabrikuose, karo ligoninėse ir kitose pasišventimo reikalaujančiose įmonėse ir tuo paskatino anglus palankiai žiūrėti į sufražisčių judėjimą. Ir taip Anglijos moterys pasiekė laimėjimo, kai 1918 m. buvo priimtas reformos įstatymas. Bet tik 1928 m. naujas įstatymas moterims suteikė lygias su vyrais balsavimo teises. Galiausiai po šimtmečio neramumų ir kovų bei įvairių reformų, Anglijoje įsivyravo pilna politinė demokratija.

Toliausia pažengęs moterų judėjimas Skandinavijos šalyse. Norvegija ir Danija patapo vienom pirmaujančių šalių, suteikdamos moterims balsavimo teisę. 1907 m. Norvegija leido nuosavybę turinčiai moteriai balsuoti, o 1913 m. naujas įstatymas įvedė visuotinį ir lygų balsavimą. 1915 m. Danijos moterims buvo duota balsavimo teisė. Teisinė ir socialinė moterų būklė Skandinavijos šalyse taip toli buvo pažengusi, kad beveik buvo lygi vyrų. Prancūzijos moterų judėjimas nebuvo toks greitas kaip Anglijoje ir Skandinavijoje. Ten buvo nežymus sufražisčių jūdėjimas gal todėl, kad prancūzės buvo daug jautresnės pajuokai ir kritikai iš visų pusiu, nei anglės, o taip pat ir todėl, kad Prancūzijoje moterų balsavimui nebuvo suteikiama tokia reikšmė, kaip Anglijoje.

Vokietijoje moterų judėjimas negalėjo paplisti dėl griežtos santvarkos ir karingai nusiteikusios visuomenės. Ten moterims simpatizavo tik socialistai. Moterų judėjimas buvo labai silpnas, to nepaisant, veikė nemaža moterų organizacijų, kurios reikalavo moterims teisių socialinėje bei ūkinėje srityse.

Atsižvelgiant į daugelį kliūčių, su kuriomis moterims reikėjo susidurti savo kovoje už lygybę, jų padaryta pažanga buvo labai greita. Moters išėjimas iš namų į išorinį pasaulį, ją paskatino atlikti daugelį darbų, dėl kurių anksčiau buvo manoma, ją nesugebėsiant padaryti. Nūdien vargu berasime sritį, kur ji nesidarbuotų, taip kad anksčiau "vyro pasaulis" patapo "vyro ir moters" pasauliu, kurį abu lygiai gali stengtis padaryti geresnį ir laimingesnį.

L. RICHTER ILIUSTRACIJA